نقش حفظ قرآن درحافظه رویدادی ومعنایی دانش آموزان

کبری نصرتی [1]

مقاله پژوهشی

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش کنونی به منظور بررسی نقش حفظ قرآن در حافظه رویدادی و معنایی در دو گروه حافظ قرآن و غیر حافظ قرآن انجام شد.

مواد و روش‌ها: این طرح تحقیق از نوع نیمه‌آزمایشی و روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای بود. در این پژوهش ۱۸۰ دانش‌آموز دختر حافظ قرآن، مبتدی و غیر حافظ قرآن شهر تهران در سه مقطع تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان مورد بررسی قرار گرفتند. از تکالیف یادآوری سرنخی و تکلیف حروف الفبایی برای بررسی حافظه رویدادی و معنایی استفاده شد و از دانش‌آموزان خواسته شد تا لغات را رمزگردانی نموده و به یادآورند، سپس داده‌ها نمره‌گذاری شد. آن‌گاه داده‌ها به وسیله آزمون آماری تحلیل واریانس Tukey و آزمون آماری MANOVA چند متغیره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد، دانش‌آموزان حافظ قرآن در هر دو نوع حافظه معنایی و رویدادی از دو گروه مبتدی و غیرحافظ قرآن عملکرد بهتری در یادآوری داشتند. اما بین عملکرد دانش‌آموزان مبتدی و غیرحافظ قرآن تفاوتی وجود نداشت (**P<۰/۶**) (**P<۰/۰۰۱**).هم‌چنین نتایج نشان می‌دهدکه دانش‌آموزان حافظ قرآن با افزایش پایه‌های تحصیلی ازحافظه معنایی و رویدادی بهتری نسبت به دوگروه دیگر برخوردار بودند (**P < ۰/۰۰۱**).

نتیجه‌گیری: در نهایت، بر اساس نتایج پژوهشی، مهارت در حفظ قرآن، نه تنها حافظه اطلاعات غیرقرآنی را افزایش می‌دهد بلکه این مهارت با افزایش سن تأثیر بیشتری بر حافظه دارد.

واژه‌های کلیدی: حافظه رویدادی، حافظه معنایی، حافظان قرآن، حافظان غیرقرآن

ارجاع: نصرتی کبری . **نقش حفظ قرآن درحافظه رویدادی ومعنایی دانش آموزان**. مجله تحقیقات علوم رفتاری ۱۳۹۳؛ ۱۲(۲): ۲۵۳-۲۴۴

دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۱۱/۲۰ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۵/۰۶

۱- دکتری روان‌شناسی، تهران، ایران (نویسنده مسؤول) Email: Nosrati.psk@gmail.com

مقدمه

حفظ قرآن فعالیتی معنوی است که بسیاری از مسلمانان در سراسر جهان به آن اهتمام می‌ورزند. از آن‌جایی که حفظ آیات قرآن در زنجیره‌ی فعالیت‌های فرهنگی در سنین کودکی و نوجوانی دارای جایگاه ویژه‌ای است، بررسی نحوه‌ی حفظ نمودن قرآن ضروری به نظر می‌رسد. یکی از مسایل اساسی در مورد حفظ اطلاعات کلامی طبقه‌بندی شده دارای حجم زیاد (آیات و سوره‌ها) ناتوانی در پردازش و رمزگردانی این اطلاعات است. بنابراین بررسی نحوه رمزگردانی کلامی یا رمزگردانی عملی آیات قرآن، می‌تواند مفید باشد (۱). در رمزگردانی عملی آیات قرآن که شامل مجموعه بزرگی از اطلاعات به صورت جمله می‌باشد، بهترین ابزار دسترسی به بخش‌های گوناگون آیات به خاطر سپرده شده، رمزگردانی کل اطلاعات بخش‌های کوچک‌تر است و معمولاً نیز ازشماره‌های آیات به عنوان سرنخ

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

استفاده می‌شود. طبقه‌بندی‌های موجود در قرآن مانند ترتیب سوره‌ها و آیه‌ها لزوماً برای حفظ و رمزگردانی آن‌ها ایجاد نشده و به کار بردن این ابزار برای بازیابی آیه‌های حفظ شده کارایی اندکی دارد (۲). به عبارتی دیگر بر مبنای شباهت سوره‌ها و آیات برای حفظ کردن، اطلاعات دسته‌بندی می‌شوند. شباهت آیات قرآن نسبت به هم این است که تعدادی از آن‌ها در سوره‌ای خاص قرار دارند و شباهت منطقی مورد نیاز در یک طبقه‌بندی را ندارند. مثلاً آیات ۲۰ تا ۲۹ از یک سوره هیچ شباهت منطقی ممکن است نداشته باشند، آیه ۲۵ از یک سوره با آیه ۲۵ از سوره دیگر شباهتی نمی‌تواند داشته باشد (۲). تبیین دوم برای اصل رمزگذاری مشخصات و پردازش مناسب اطلاعات را Tulving ارایه نمود (۳). به باور وی، عملکرد حافظه هنگامی در بهترین حالت است که سرنخ‌ها یا cues ارایه شده در هنگام یادآوری باسرنخ‌هایی که هنگام مطالعه در ذهن رمزگردانی شده‌اند تطبیق داشته باشند (۴). بنابراین به نظر می‌رسد چنان‌چه شرایطی ایجاد شود تا ارتباط بین شماره و آیه (که درذهن به صورت مفهومی رمزگردانی شده و به مرور زمان تضعیف شده و ممکن است تغییر یابند) نیز مانند متن آیه به صورت کلامی پردازش شوند، نشانه‌های به کار رفته در رمزگذاری و بازیابی از تطبیق بیشتری برخوردار خواهند شد (۱). طبق نظر Tulving عملکرد حافظه تحت تأثیر نظام‌های حافظه‌ای قراردارد. در نظریه او دو نظام حافظه رویدادی و معنایی بیش از سایر نظام‌های دیگر مورد توجه قرار گرفته است. طبق نظر Tulving حافظه رویدادی به ثبت و یادآوری اطلاعاتی مربوط می‌شودکه تجربه شخصی فرد را در بر می‌گیرد و زمان و مکان مشخصی برای آن وجود دارد و دسترسی به آن اطلاعات با هشیاری و آگاهی صورت می‌پذیرد، در حالی که حافظه معنایی به دانش عمومی فرد اطلاق می‌شود که مستقل از هویت شخصی است و در آن زمان و مکان معینی وجود ندارد (۵). در این نوع حافظه سازماندهی اطلاعات از نوع مفهومی است و دسترسی به آن به صورت خودکار و نیمه‌هشیار انجام می‌گیرد، اغلب تمایزها بین حافظه اشخاص مختلف به این جهت ایجاد می‌گردد که نظام‌های حافظه متفاوت است (۳). لذا این فرض مطرح می‌شود که احتمالاً حافظه رویدادی و حافظه معنایی حافظان قرآن با غیرحافظان قرآن تفاوت دارد زیرا حافظان قرآن قادر هستند آیات قرآنی را حفظ کرده، اطلاعات قرآنی را اندوزش نموده و سپس آن را در حافظه خویش رمزگردانی و بازیابی کنند. نتایج مطالعه Wagner بر روی حافظان قرآن که در کشور مراکش انجام شد، نشان داد که دانش‌آموزان حافظ قرآن نسبت به غیرحافظان قرآن به طور معنی‌داری در تکالیف کلامی و حافظه معنایی عملکرد بهتری داشتند. در حالی که حافظان قرآن در حافظه رویدادی که با تکلیف بازشناسی (recognition task) تصاویر ارایه شده بود با غیرحافظان قرآن تفاوتی نداشتند. حافظان قرآن از راهبردهای گوناگونی مانند یادداشت‌برداری و بازیابی آیات قرآنی به صورت سرنخ استفاده می‌کردند، اما در تکلیف بازشناسی که با رمزگردانی کلامی کمتر در ارتباط بود تفاوتی با غیرحافظان نداشتند (۶). Green نیز بیان می‌نماید:"آزمودنی‌ها در آزمون حافظه معنایی هنگامی موفق می‌شوند که موقع رمزگردانی به معنی توجه کنند و در آزمون حافظه رویدادی اگر آزمودنی به هنگام رمزگردانی به ویژگی‌های ظاهری محرک توجه کند، عملکرد بهتری خواهد داشت (۷). در تحقیق دیگری با نام قرآن و حافظه، Reem به بررسی نحوه به خاطر سپردن آیات قرآن از سوی حافظان قرآن پرداخت. وی ارتباط بین اطلاعات غیر قرآنی (حفظ بخشی از جملات انجیل) را به دو گروه حافظ قرآن و غیرحافظ قرآن ارایه نمود. بخشی از جملات انجیل از سوی نویسندگان در بیمارستان آدلبورک و دانشگاه بریتانیا به عربی ترجمه شده بود، بر طبق نتایج تحقیق Reem، حافظان قرآن به طور معنی‌دارتری جملات انجیل را نسبت به غیرحافظان قرآن بیشتر به خاطر آوردند (۱). انجام تحقیق کنونی ضرورت دارد، زیرا که قرآن کریم اساس همه دانش‌ها است. حفظ قرآن جلوه‌ها و مفاهیم بی‌شماری به همراه دارد و موجب تلطیف فضای معنوی جامعه می‌شود. در ایران حافظان قرآن بسیاری هستندکه به حفظ قرآن علاقه وافری نشان می‌دهند. در فرهنگ و مذهب ما این اعتقاد وجود دارد که حفظ قرآن تأثیر شگرفی بر افکار و رفتار شخص دارد و بهترین راه برقراری ارتباط با خداوند متعال قرائت قرآن است که موجب می‌شود، شخص همواره در شئون

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

مختلف زندگی به یاد خدا باشد. از آن‌جا که متأسفانه در مورد حافظه حافظان قرآن تحقیقات بسیار اندکی انجام شده، و از سویی حفظ قرآن در جامعه امروزی امری فراگیر شده، بنابراین انجام تحقیق کنونی در مورد حافظه حافظان قرآن ضروری به نظرمی‌رسد تا به ترویج فرهنگ حفظ قرآن و بهره‌گیری از الهامات الهی و گسترش تحقیقات در این زمینه از منظر روان‌شناسی کمک شود. لذا در تحقیق حاضر هدف آن است که به طور اختصاصی به بررسی تفاوت‌های حافظه معنایی و رویدادی حافظان قرآن و غیرحافظان قرآن بپردازیم تا اولاً به گسترش مطالعات انجام شده در این حوزه کمک نموده و به این سؤال پاسخ دهیم که آیا حفظ قرآن به صورت امری اختصاصی برای حافظ قرآن در آمده یا آن‌که گستره معنایی را نیز در برمیگیرد؟ شایان ذکر است که به دلیل تازه بودن طرح پژوهش و محدود بودن پژوهش‌های مشابه امکان مقایسه یافته‌های پژوهشی دیگر با این بررسی فراهم نگردید. لذاسؤال پژوهش آن است که:

آیا دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن و غیرحافظ قرآن در حافظه رویدادی و معنایی تفاوت دارند؟

فرضیه‌های پژوهش عبارت هستند از: ۱- دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن و غیرحافظ قرآن در حافظه رویدادی تفاوت دارند. ۲- دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن نسبت به دانش‌آموزان دختر مبتدی و غیرحافظ قرآن در حافظه معنایی تفاوت دارند. ۳- با افزایش پایه‌های تحصیلی (سن) عملکرد دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن در تکالیف یادآوری سرنخی و حروف الفبایی با عملکرد دانش‌آموزان مبتدی و غیرحافظ قرآن تفاوت دارد. ۴- عملکرد حافظه دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن در پایه‌های تحصیلی مختلف در تکالیف رمزگردانی کلامی و عملی با عملکرد حافظه دانش‌آموزان دختر مبتدی و غیرحافظ قرآن در همان پایه‌های تحصیلی تفاوت دارد.

مواد و روش‌ها

نوع طرح تحقیق نیمه‌آزمایشی بود، زیرا در برخی موقعیت‌های اجتماعی امکان کنترل دقیق متغیرها وجود ندارد. از سویی طرح تحقیق شامل ۳ (گروه) × ۳ (پایه تحصیلی) می‌باشد. جامعه آماری عبارت است از کلیه دانش‌آموزان حافظ قرآن، غیرحافظ قرآن و مبتدی دختر، که در دارالقرآن‌ها و دارالتحفیظ‌های شهر تهران به سر می‌برند.

با لحاظ داشتن خطای نمونه‌گیری ۵ درصد ۱۸۰ نفر نمونه تعیین شدکه آنان شامل Cochran بر اساس فرمول دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن، مبتدی و غیرحافظ قرآن در هر مقطع تحصیلی (دبستان، راهنمایی و دبیرستان) ۶۰ نفر و در هر پایه تحصیلی ۲۰ نفر می‌باشند. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای بود. بدین ترتیب که ابتدا به دارالقرآن مرکز شهر تهران مراجعه گردید و به طورتصادفی دارالقرآن‌های مناطق ۱۳،۱۵،۱۸،۳،۴،۸ شهر تهران انتخاب شد. آن‌گاه به هر یک از دارالقرآن‌ها، دارالتحفیظ‌ها و کانون‌های قرآنی مناطق نام‌برده مراجعه گردید و دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن بر اساس معیارهایی مانند برگزیده شدن در مسابقات سراسری حفظ قرآن انتخاب شدند. مبتدیان کسانی بودند که به همان مراکز حفظ قرآن مراجعه کرده بودند، اما هنوز حافظ قرآن نشده بودند و نیز غیرحافظان قرآن که اصلاً قرآن حفظ نبودند. تلاش گردید که گروه‌ها به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و ویژگی‌های تحصیلی شبیه به هم انتخاب شوند.

متغیر کنترل در تحقیق حاضر جنسیت، هوش (از طریق آزمون هوشی ریون)، وضعیت تحصیلی (معدل تحصیلی) و وضعیت اجتماعی- اقتصادی بود. برای هر یک از آزمون‌های حافظه متناسب با هر تکلیف حافظه خاص طرح تحقیق خاصی در نظر گرفته شد. برای اجرای آزمون حافظه رویدادی از ۳۲ جمله (۱۶جمله کلامی و ۱۶ جمله عملی) استفاده گردید که بر اساس مطالعه Kormi-Nouri انتخاب شده بود. علت استفاده از جملات به جای کلمات آن بودکه در بررسی حافظه رویدادی استفاده از جملات طبیعی‌تر و به زبان روزمره زندگی نزدیک‌تر است (۲). روش مداخله بدین ترتیب بودکه نیمی از جملات به گونه‌ای طراحی شد که بین اسم و فعل آن‌ها ارتباط نیرومندی برقرار بود و جملات از انسجام بالایی برخوردار بودند. در نیمی دیگر از جملات ارتباطی بین اسم و فعل وجود نداشت (۳). بنابراین برای بررسی حافظه

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

رویدادی در مرحله رمزگردانی همه جملات به نحو یکسان با فاصله زمانی برابر که روی نوار ضبط شده بود ارایه شد. از این ۳۲ جمله ۱۶جمله کلامی و ۱۶ جمله عملی بود. در جملات کلامی آزمودنی فقط باید عین همان جمله را تکرار می‌کرد و در جملات عملی آزمودنی با توجه به اشیایی که به او ارایه شد و دستوراتی که داده می‌شد نظیر"میخ را بچرخان" با ابزاری که در اختیارش داده شده بود، باید عمل می‌کرد در مرحله یادآوری آزمودنی باید با سرنخ (اسم و فعل) وسایلی که دراختیارش قرار داده می‌شد، جملات را به خاطر می‌آورد. در بررسی حافظه معنایی نیز از تکلیف حروف الفبایی استفاده شد. در بخش حروف الفبایی آزمون شامل ۶ حرف از حروف الفبا بود که بر حسب بسامد (با بسامد زیاد، متوسط و کم بسامد) بررسی شدند. دستورالعمل برای تکلیف حروف الفبایی به شیوه زیر انجام شد: "من یک حرف به تو نشان می‌دهم و تو باید هر تعداد کلمه را که با آن حرف شروع می‌شود به یاد بیاوری و یادداشت کنی." بنابراین نحوه اجرای آزمون‌ها به شیوه انفرادی بود .

در مورد نحوه نمره‌گذاری آزمون حافظه رویدادی (تکلیف یادآوری سرنخی) به طورکلی از دو نوع شیوه نمره‌گذاری آسان و دشوار استفاده شد. در صورتی که آزمودنی دقیقاً جمله اصلی متن (مرحله رمزگردانی) را به خاطر آورده و بیان می‌نمود نمره دشوار به وی داده می‌شد و در صورت تشابه معنایی (مفهومی) جملات بیان شده از سوی آزمودنی‌ها با جملات متن اصلی، نمره آسان به وی تعلق می‌گرفت. درباره روش نمره‌گذاری در آزمون حافظه معنایی در (تکلیف حروف الفبایی) دو نوع شیوه نمره‌گذاری ارایه گردید: الف) نمره به کل کلمات بیان شده ب) نمره‌ای به هر یک از کلمات یادآوری شده در رابطه با هر یک از حروف الفبایی به (بسامد زیاد، بسامد متوسط و کم بسامد). در ضمن دقت شد تا کلمات به خاطر آمده از سوی آزمودنی از لحاظ معنایی و مفهومی با مقولات معنایی مرتبط بوده و تکراری هم نباشند. در این صورت به کلمات مرتبط به حروف الفبا نمره یک تعلق می‌گرفت و در غیر این صورت نمره صفر داده می‌شد.

اعتبار ابزار تکلیف یادآوری سرنخی از طریق اعتبار محتوا و پایایی آن از طریق آزمون مجدد با ۰/۸۳ اطمینان تطبیق داده شد. در تکلیف حروف الفبایی با ضریب آلفای کرونباخ پایایی آزمون ۰/۷۶و روایی آزمون ۰/۸۱ به دست آمد. در خاتمه داده‌های گردآوری شده با استفاده از آزمون آماری تحلیل واریانس چند متغیره (MANOVA) (بررسی همزمان چند متغیر)، آزمون Tukey به وسیله نرم‌افزار آماری SPSS11.5 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

همچنان که درجدول ۱ دیده شد، مجموع میانگین یادآوری کل حافظان قرآن به ترتیب در مورد اسامی با شرایط آسان و دشوار (۱۸و۱۲) مبتدیان (۱۴و۸) و در غیرحافظان قرآن (۱۶و۹) بوده است. همچنین مجموع یادآوری کل در مورد افعال با شرایط آسان و دشوار در حافظان قرآن (۱۷و۱۲) مبتدیان (۱۱و۸) و غیرحافظان قرآن (۱۰ و۷) بوده است. همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، تفاوت عملکرد سه گروه در سطح اطمینان ۰/۰۰۱ معنی‌دار است. عامل تکلیف نیز معنی‌داربود. بدین صورت که حافظه عملی از حافظه کلامی بهتر بود. هم‌چنین گروه در تعامل با عامل تکلیف در سطح اطمینان ۰/۰۰۱معنی‌داربوده است. بدین ترتیب که حافظان قرآن اطلاعات عملی را بیشتر به خاطر آوردند. عامل گروه در تکلیف یادآوری سرنخی برحسب نمره‌گذاری آسان و دشوار در مورد جملات کامل می‌باشد. بررسی با دو شیوه نمره‌گذاری آسان و دشوار نشان داد که حافظان قرآن عملکرد معنادار بهتری نسبت به دو گروه مبتدی و غیرحافظ قرآن داشته اند ($P <$ ۰/۰۰۱) .در صورتی که چنین تفاوتی بین گروه‌های مبتدی و غیرحافظ قرآن دیده نشد. در مورد یادآوری اسامی و افعال در تکلیف یادآوری سرنخی تفاوت گروه‌ها معنی‌دار است. تعامل گروه و پایه تحصیلی با توجه به یادآوری نوع کلمه (اسم/فعل) معنی‌دار بود ($P<$ ۰/۰۵) همچنین نشان می‌دهد دانش‌آموزان دبیرستانی حافظ قرآن اسامی و Tukey به طور کلی آزمون ($P<$۰/۰۵) افعال بیشتری را نسبت به دانش‌آموزان غیرحافظ قرآن و مبتدی یادآوری نمودند.

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

جدول شماره ۱. میانگین نمرات خام عملکرد دانش‌آموزان به تفکیک گروه و پایه تحصیلی در تکلیف یادآوری سرنخی بر حسب نمره گذاری آسان و دشوار

انواع حافظه			مبتدیان						غیرحافظان قرآن					
نوع یادآوری مقاطع تحصیلی	نوع شرایط		کلامی		عملی		یادآوری کل		کلامی		عملی		یادآوری کل	
			$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}$	SD
ابتدایی	آسان	۲۳	۱۴	۱۰	۶/۲	۱۳	۷/۸	۱۳	۷	۴/۷	۲/۸	۸	۴	۱۶	۹	۵	۴/۲	۱۱	۴/۷
	دشوار	۱۷	۱۷	۴	۲	۳	۴/۷	۸	۶/۳	۴	۲	۴	۴	۱۰	۷	۵	۲/۷	۴/۶	۴
راهنمایی	آسان	۱۷	۱۴	۸/۳	۷/۴	۹	۶/۸	۱۷	۱۲	۸	۵/۲	۸	۶	۱۲	۱۴	۳	۴	۸	۹
	دشوار	۱۱	۸	۸	۳	۳	۴/۹	۹	۸	۶	۴	۲	۳	۱۰	۶	۳	۳	۶/۵	۲/۸
دبیرستان	آسان	۱۵	۲۵	۸/۶	۸/۵	۶	۱۶	۱۲	۱۴	۴/۸	۱۵	۷	۸	۲۰	۸	۱۰	۳/۷	۹/۷	۴
	دشوار	۸	۱۲	۳	۴	۵	۷/۶	۷	۱۰	۱/۹	۳/۵	۵	۶	۹	۹	۳	۲	۶	۶/۶
مجموع	آسان	۱۸	۱۷	۹	۷/۴	۹	۱۰	۱۴	۱۱	۵/۹	۴/۶	۸	۶	۱۶	۱۰	۶	۴	۹/۵	۹
	دشوار	۱۲	۱۲	۵	۳	۳	۵/۷	۸	۸	۴	۳	۴	۴	۹	۷	۴	۲/۸	۵/۷	۵

جدول شماره۲. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیری تفاوت سه گروه در یادآوری سرنخی

منبع واریانس	F	درجه آزادی	میانگین مجذورات	سطح معناداری
گروه	۷۲۱/۶۴	۴	۳۶/۹۱	۰/۰۰۱
تکلیف	۹۷/۴۱۶	۲	۱۶/۵۱۹	۰/۰۰۱
گروه× تکلیف	۳/۷۵۳	۲	۳۰/۲۲۰	۰/۰۰۱

جدول ۳ بر اساس خلاصه تحلیل واریانس چندمتغیره دانش‌آموزان به تفکیک گروه و پایه تحصیلی در تکلیف یادآوری سرنخی برحسب نمره‌گذاری آسان و دشوار تدوین شده است. عامل گروه در تکلیف یادآوری سرنخی برحسب نمره‌گذاری آسان و دشوار در مورد جملات کامل می‌باشد. بررسی با دو شیوه نمره‌گذاری آسان و دشوار نشان داد که حافظان قرآن عملکرد معنادار بهتری نسبت به دو گروه مبتدی و غیرحافظ قرآن داشته اند ($P <$ ۰/۰۰۱) .در صورتی که چنین تفاوتی بین گروه‌های مبتدی و غیرحافظ قرآن دیده نشد. در مورد یادآوری اسامی و افعال در تکلیف یادآوری سرنخی تفاوت گروه‌ها معنی‌دار است. تعامل گروه و پایه تحصیلی با توجه به یادآوری نوع کلمه (اسم/فعل) معنی‌دار بود ($P <$ ۰/۰۵) همچنین نشان می‌دهد دانش‌آموزان دبیرستانی حافظ قرآن اسامی و Tukey به طور کلی آزمون ($P<$۰/۰۵) افعال بیشتری را نسبت به دانش‌آموزان غیرحافظ قرآن و مبتدی یادآوری نمودند.

همانگونه که در جدول ۴ ملاحظه می شود، این جدول خلاصه تحلیل واریانس چندمتغیره دانش آموزان به تفکیک

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

گروه و پایه تحصیلی در تکلیف حروف الفبایی(با بسامد زیاد، متوسط و کم)را نشان می دهد.

تعامل گروه و نوع بسامد، و نیز تعامل بین پایه تحصیلی و نوع بسامد معنادار به دست آمد (P<۰/۰۰۱) همچنین با توجه به پایه تحصیلی دانش آموزان سه گروه لغات با بسامدهای متفاوت را به طور معناداری متفاوت از هم یادآوری نمودند (P<۰/۰۰۱). کل دانش‌آموزان حروف با بسامد زیاد (آ، الف، میم Tukey بررسی عامل بسامد از طریق آزمون) را بیشتر از حروف با بسامد متوسط (نون وک) و حروف کم بسامد (ی و ژ) به خاطرآوردند درحالی که تفاوت معنی‌داری بین یادآوری کلمات مرتبط با حروف الفبایی با بسامد متوسط و کم به دست نیامد. حافظان قرآن در یادآوری کلمات مرتبط با حروف با بسامد زیاد بهترین عملکرد را داشتند در حالی که بین دو گروه دیگر تفاوتی در یادآوری کلمات با بسامد زیاد دیده نشد. هم‌چنین حافظان قرآن در یادآوری حروف الفبایی با بسامد متوسط و کم نیز عملکرد بهتری نسبت به دو گروه دیگر داشتند. نتایج در پایه تحصیلی ابتدایی و راهنمایی کلمات مرتبط با حروف الفبایی با بسامد زیاد را بیشتر از دبیرستانی‌ها یادآوری نمود (P<۰/۰۴).

جدول شماره۳. خلاصه تحلیل واریانس چندمتغیره دانش‌آموزان به تفکیک گروه و پایه تحصیلی در تکلیف یادآوری سرنخی برحسب نمره‌گذاری آسان و دشوار

	میانگین مجذورات	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	F منبع واریانس
گروه	۳/۴	۲	۴۶/۹۹۸	۰/۰۳
پایه تحصیلی	۲/۸۳۹	۲	۳۸/۶۹۳	۰/۰۶
نوع کلمه: اسم/ فعل	۴/۷۱	۱	۳۹/۸۳۲	۰/۰۱
گروه× پایه تحصیلی	۵/۳۱	۴	۷۲/۴۶۶	۰/۰۰۱
گروه× نوع کلمه(اسم/ فعل)	۲/۰۶	۲	۱۱/۱۷	۰/۰۵
پایه تحصیلی× نوع کلمه(اسم/ فعل)	۰/۰۳	۲	۳/۷۷۸	۰/۱۲
گروه × پایه تحصیلی × نوع کلمه	۲/۱۷	۱۲	۱۲/۴۳۰	۰/۰۵

جدول شماره۴. خلاصه تحلیل واریانس چندمتغیره دانش‌آموزان به تفکیک گروه و پایه تحصیلی در تکلیف حروف الفبایی (با بسامد زیاد، متوسط و کم)

	سطح معنی‌داری	میانگین مجذورات	درجه آزادی	F منبع واریانس
گروه	۳۴/۷۲	۲	۹۶۰۹/۱۷	۰/۰۰
پایه تحصیلی	۳/۲۳	۲	۸۹۴/۲۱۷	۰/۰۴
نوع کلمه: اسم/ فعل	۲۸/۰۵۲	۲	۸۹۴۷/۵۳۹	۰/۰۰
گروه× پایه تحصیلی	۲/۶۴	۴	۷۳۰/۲۰۸	۰/۰۳
گروه× نوع کلمه(اسم/ فعل)	۲۶/۰۶۵	۴	۳۷۶/۴۰۶	۰/۰۰
پایه تحصیلی× نوع کلمه(اسم/ فعل)	۱/۰۱۴	۴	۱۴۶/۴۰۶	۰/۰۰
گروه × پایه تحصیلی × نوع کلمه	۳/۷۴۱	۸	۱۱۹۳/۲۲	۰/۶

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی حافظه رویدادی و معنایی در دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن و غیرحافظ قرآن پرداخت که با توجه به نتایج به‌دست آمده، پاسخ به سؤال پژوهش مثبت بوده است. حافظان قرآن دختر در حافظه رویدادی و معنایی با دانش‌آموزان غیرحافظ قرآن تفاوت دارند. نتایج تحقیق Wagner درباره حافظه معنایی حافظان قرآن، با نتایج مطالعه کنونی هماهنگی داشته و نتایج وی درباره حافظه رویدادی با نتایج پژوهش حاضر تضاد دارد (۵). زیرا وی به این نتیجه دست یافت که غیرحافظان در حافظه رویدادی عملکرد یادآوری بهتری نسبت به حافظان قرآن دارند، در حالی که نتایج پژوهش حاضر نشان داد حافظان قرآن نسبت به افراد مبتدی و غیرحافظ قرآن در هر دو نوع حافظه رویدادی و معنایی از یادآوری بهتری برخوردار هستند. دلیل این‌که حافظان قرآن از حافظه معنایی بهتری نسبت به غیرحافظان قرآن برخوردار هستند، می‌تواند احتمالاً سطح وسیع دانش قرآنی حافظان قرآن باشد. بنابراین صرف علاقه، انگیزش و تمایل به یادآوری اطلاعات کافی نیست، زیرا اگر چنین موردی کافی بود گروه مبتدی که هنوز تبحر خاصی در حفظ قرآن کسب نکرده‌اند به مانند گروه حافظ قرآن از چنین علاقه و انگیزه‌ای برخوردار بودند، اما تحقیق نشان دادکه حافظان قرآن در یادآوری برگروه مبتدی برتری داشته است.

فرضیه‌های تحقیق تأیید شد. ۱- دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن و غیرحافظ قرآن در حافظه رویدادی تفاوت دارند. ۲- دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن نسبت به دانش‌آموزان دختر مبتدی و غیرحافظ قرآن در حافظه معنایی تفاوت دارند. نتایج پژوهش حاضر درستی این فرضیه‌ها را تأیید می‌کند. نتایج به‌دست آمده ازفرضیه‌ها هماهنگی دارد (۷). سایر محققان نیز در بقیه زمینه‌های غیرقرآنی به Reemی مطالعه کنونی با نتایج یافته‌های‌که با نتایج مطالعه حاضر هماهنگی دارد (۶). Yeattsچنین نتایجی دست یافتند، مانند نتایج مطالعه یافته‌های پژوهش فرضیه سوم را نیز مورد تأیید قرار می‌دهد. با افزایش پایه‌های تحصیلی (سن) عملکرد دانش‌آموزان دختر حافظ قرآن در تکالیف یادآوری سرنخی و حروف الفبایی با عملکرد دانش‌آموزان مبتدی و غیر) نشان دادند که با Gobet (به نقل از Montenegreo و Eseman حافظ قرآن تفاوت دارد. در مطالعات قبلی نیز افزایش پایه‌های تحصیلی (سن) افراد با مهارت خاص در حافظه در تکالیف یادآوری، عملکرد بهتری نسبت به افراد مبتدی و عادی دارند. دلیل آن‌که با افزایش سن دانش‌آموزان حافظ قرآن یادآوری بهتری دارند آن است که حافظان قرآن دانش خود را درباره اطلاعات قرآنی گسترش داده بودند و طرحواره‌های ذهنی آنان با اطلاعات کسب شده از حفظ و قرائت قرآن گسترش یافته بود. در نتیجه حافظان قرآن اطلاعات را اغلب به شیوه معنایی به خاطر سپرده بودند و رمزگردانی آنان بیشتر به طورکلامی بود.

فرضیه چهارم تحقیق نیز مورد تأیید قرار گرفت. نتایج تحقیق حاضر نشان داد وقتی دانش‌آموزان حافظ قرآن جملات را رمزگردانی عملی کردند، نسبت به هنگامی که رمزگردانی کلامی بود یادآوری بهتری نسبت به دو گروه دیگر داشتند و البته با افزایش پایه‌های تحصیلی بهبودی عملکرد دیده شد. نتایج یافته‌های پژوهش با نتایج تحقیقات پیشین هماهنگی دارد. هرچند که نتایج تحقیق کنونی برتری رمزگردانی کلامی و عملی را در حافظان Nilson تحقیق قرآن با افزایش پایه‌های تحصیلی (سن) نسبت به دو گروه دیگر نشان می‌دهد، اما چنین برتری‌ای در رمزگردانی عملی مشهودتر است. شاید بدین دلیل که در رمزگردانی عملی نسبت به کلامی بار معنایی بیشتری نهفته است.

Episodic integration نیزبه ارتباط معنی‌دار، در رمزگردانی عملی با عنوان یکپارچگی رویدادی Kormi-Nouri اشاره کرده است (۳). در یک جمله عملی رمزگردانی شده، ارتباط معنی‌داری بین فعل و اسم به وجود می‌آید

در حالی که در یک جمله که به طورکلامی رمزگردانی شده چنین ارتباط و یکپارچگی رویدادی بین اسم و فعل دیده نمی‌شود (۳- ۲). تحقیقات نشان می‌دهد بین یادآوری اسم و فعل در

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

گروه‌ها تفاوت وجود دارد (۶). اسامی کلماتی عینی هستند در حالی که افعال کلماتی انتزاعی هستند. لذا بار معنایی آن‌ها نیز با هم متفاوت است. این‌که حافظان قرآن دبیرستانی حافظه افعال را بیشتر یادآوری می‌کنند، نشانه همین موضوع است. در حالی‌که حافظان قرآن ابتدایی در یادآوری اسامی از حافظه بهتری برخوردار هستند. زیراکه اغلب اسامی کلماتی عینی هستند و سطح انتزاعی اندکی دارند در حالی‌که افعال کلماتی انتزاعی‌تر هستند. در ضمن نتایج پژوهش نشان داد، حافظان قرآن کلمات با بسامد زیاد و متوسط را بیش از کلمات کم بسامد به خاطر آوردند، زیرا کلمات کم بسامد دشوارتر هستند.

به طورکلی، نتیجه‌گیری از یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، حفظ قرآن کریم موجب شد تا اطلاعات حافظان قرآن به آیات قرآنی محدود نشده و در تکالیف غیرقرآنی نیز به مانند اطلاعات قرآنی از حافظه مطلوبی برخوردار باشند (۱). بنابراین حفظ قرآن با تکرار، تمرین مستمر باعث گردید که عملکرد حافظان قرآن در حافظه رویدادی (جملاتی که با آیات قرآنی چندان ارتباطی نداشت) نسبت به عملکرد دو گروه دیگر برتری داشته باشد، لذا محدودیت در استفاده از محتوا (صرفاً یادآوری اطلاعات قرآنی) از بین‌رفته و یادآوری سایر اطلاعات غیرقرآنی نیز به گونه‌ای گسترده با وسعت عمیقی فزونی می‌یابد به‌طور خلاصه، حفظ و تمرین مکرر و قرائت قرآن کریم درک معانی و مفاهیم را نیز گسترش می‌دهد و درک معانی آیات قرآنی در کنار حفظ آن اغلب موجب تقویت حافظه رویدادی و معنایی می‌شود.

بنابراین از این تحقیق می‌توان استنباط کرد که، حافظه رویدادی در حافظه معنایی تأثیر داشته و حافظه رویدادی در یادآوری معانی و مفاهیم تأثیرگذار است (۲) از سوی دیگر حافظه معنایی نیز در یادآوری رویدادها و وقایع دخیل بوده و در آن‌ها تأثیرگذار است و درک بیشتر معانی باعث می‌شود تا فرد وقایع و رویدادهای مرتبط با زمان و مکان را نیز به‌طورمطلوبی یادآوری نماید (۳). لذا آثار معنوی حفظ قرآن کریم همه شئونات مادی و معنوی زندگی حافظ قرآن را در بر می‌گیرد و برآن تأثیرگذار است. اگر چه مقصود نهایی از قرائت قرآن کریم عمل به تعالیم والای آن است اما در راه رسیدن به این هدف حفظ آیات الهی قرآن از فیوضاتی است که می‌توان به آن اهتمام ورزید تا علاوه بر کسب فضایل معنوی آن از دانش معنایی گسترده‌تری نیز برخوردار شویم.

محدودیت ها و پیشنهادات

در پژوهش حاضر محدودیت‌هایی وجود داشت از جمله آن‌که به رغم مطالعه منابع متعدد از سوی محقق، به دلیل کمی پژوهش درباره حافظه حافظان قرآن به شیوه علمی موجب گردیدکه در پیشینه تحقیق به منابع بسیار اندکی استناد شود. یکی دیگر از محدودیت‌های تحقیق حاضر متعدد و متنوع بودن تکالیف پژوهش بود که امکان خستگی آزمودنی‌ها به ویژه دانش‌آموزان کم سن وسال‌تر وجود داشت. لذا در مطالعات بعدی پیشنهاد می‌شود مواد آزمون به گونه‌ای طراحی شوندکه آزمودنی برای اجرای آن زمان کوتاه‌تری را صرف نماید. هم‌چنین پیشنهاد می‌شود، درباره راهبردهای حفظ قرآن نیز با استفاده از لغات قرآنی تحقیقات مشابهی انجام شود.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از همه دانش‌آموزان حافظ قرآن و غیرحافظ قرآن شرکت‌کننده در این تحقیق و مسؤولان دارالقرآن‌های مربوطه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

References

1. Reem Al- Attas. The Qur'an and memory a (study of the effect of religiosity and memorizing Qur'an as a factor on memory). Journal of Alzheimer's & Dementia 2011; 7(4): S641.

2- Yeatts J R. Variables related to recall of the English Bible: Comprehensibility, structural importance, meaningfulness, interest, specificity of denotation and abstractness-concreteness Journal of Scientific Study of Religion 1988; 27(4): 593-608.

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

3-Tulving E. Concepts of Human Memory. In : Squire LR, Weinberger NM, Lynch G, MC Baugh J L, editors. Memory: Organization and Locus of Change. New York: Oxford University Press; 1991.
4-Kormi-Nouri R. The Nature of Memory for Action Events: An Episodic Integration View. European Journal of Cognitive Psychology 1995; 7(4): 337-63.
5-Kormi-Nouri R. Negative Cueing effects with weak and strong intra list cases. European Journal of Cognitive Psychology 1999; 11: 199- 218.
6-Wagner DA. Memories of Morocco: The influence of age, schooling and environment on memory .Journal of Cognitive Psychology 1978;10: 1-28.
7-Gobet F. Some short coming of long term working memory. British Journal of Psychology 2000; 91(4): 551-70

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]

The study of episodic and semantic memory in Quran memories and Non-Quran memories

Kobra Nosrati [1]

Original Article

Abstract

Aim and Background: The present research studied Episodic and Semantic memory in Quran memories and non- Quran memories among girl students.

Methods and Materials: Research design was based on semi-experimental design. This study included 180 Quran memories, beginner and non Quran memories among girl students in 3 educational grades: primary, secondary and high school were chosen by cluster random sampling method .The materials of research were cued recall task, verbal task and action tasks**.** Data were analyzed by SPSS 11.5 Software and Multivariate analysis (MANOVA) and the Tukey Test**.**

Findings: The finding was obtained superior memory for Quran learners increased by age. These findings indicated that skill for learning Quran enhances memory for non-Quran information and this effect becomes more by increasing of age.

Conclusions: The result showed that Quran memories students had a better memory performance in both episodic and semantic tasks compared Non-Quran memories students.

Keywords: Episodic Memory, Semantic Memory, Quran Memories, Non-Quran Memories

Citation: Nosrati K. **The study of episodic and semantic memory in Quran memories and Non-Quran memories.** J Res Behave Sci 2014; 12(2): 244-253

Received: 08.02.2013 Accepted: 28.07.2013

1- Psychologist, Tehran, Iran. (Corresponding Author) Email: nosrati.psk@gmail.com

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-21]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1393.12.2.9.9]